

(สำเนา)

กระทรวงวัง

ณวันพุธที่ • มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๔ เวลาค่ำ พระบาท
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกณพระที่นั่งอัมพรสถาน มีรับสั่งให้หา
 พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสรพลทิตธิประสงค์ เสนาบดีกระทรวงวัง •
 พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทเวศร์วัชรโรประการ เสนาบดีกระทรวง
 ท่างประเทศ • พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ
 เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย • เข้าไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทพร้อมกันแล้ว
 จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าฯ ว่า พระเจ้าลูกยาเธอ
 กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม ให้เจ้าพระยาอม
 ราชนำความกราบบังคมทูลพระกรุณา ในวันที่ • มิถุนายนนั้นว่า พระเจ
 ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์ได้แต่งบทละครเรื่องหนึ่ง เรียก
 ชื่อว่า ปักษีปกรณัม, ว่ากล่าวเปรียบเทียบกับหมื่นประมาณให้เสียพระนาม
 แดพระเกียรติยศ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ แดเจ้าพระยาอมราชได้
 นำบทละครซึ่งเป็นเหตุแห่งคดีอันนี้ทูลเกล้าฯ ถวายด้วย ทรงพระราช
 ดำริห์เห็นว่า คดีเรื่องนี้จะก่อพิรารณาให้ไ้ความจริง แดระก้อง
 วินิจฉัยให้เห็นผิดชอบแก้ชขาด จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าพระ
 ทูลเจ้ากรมขุนสรพลทิตธิประสงค์ • กรมหลวงเทเวศร์วัชรโรประการ •
 กรมหลวงดำรงราชานุภาพ • พร้อมกันเป็นผู้พิพากษาศาลรับสั่ง เรียก
 กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์มาสอบถาม แดพิรารณาเอาความจริงขึ้น
 กราบบังคมทูลพร้อมด้วยเนื้อเห็นของข้าพระทูลเจ้าทั้ง ๓ ในความผิดชอบ
 แห่งคดีเรื่องนี้

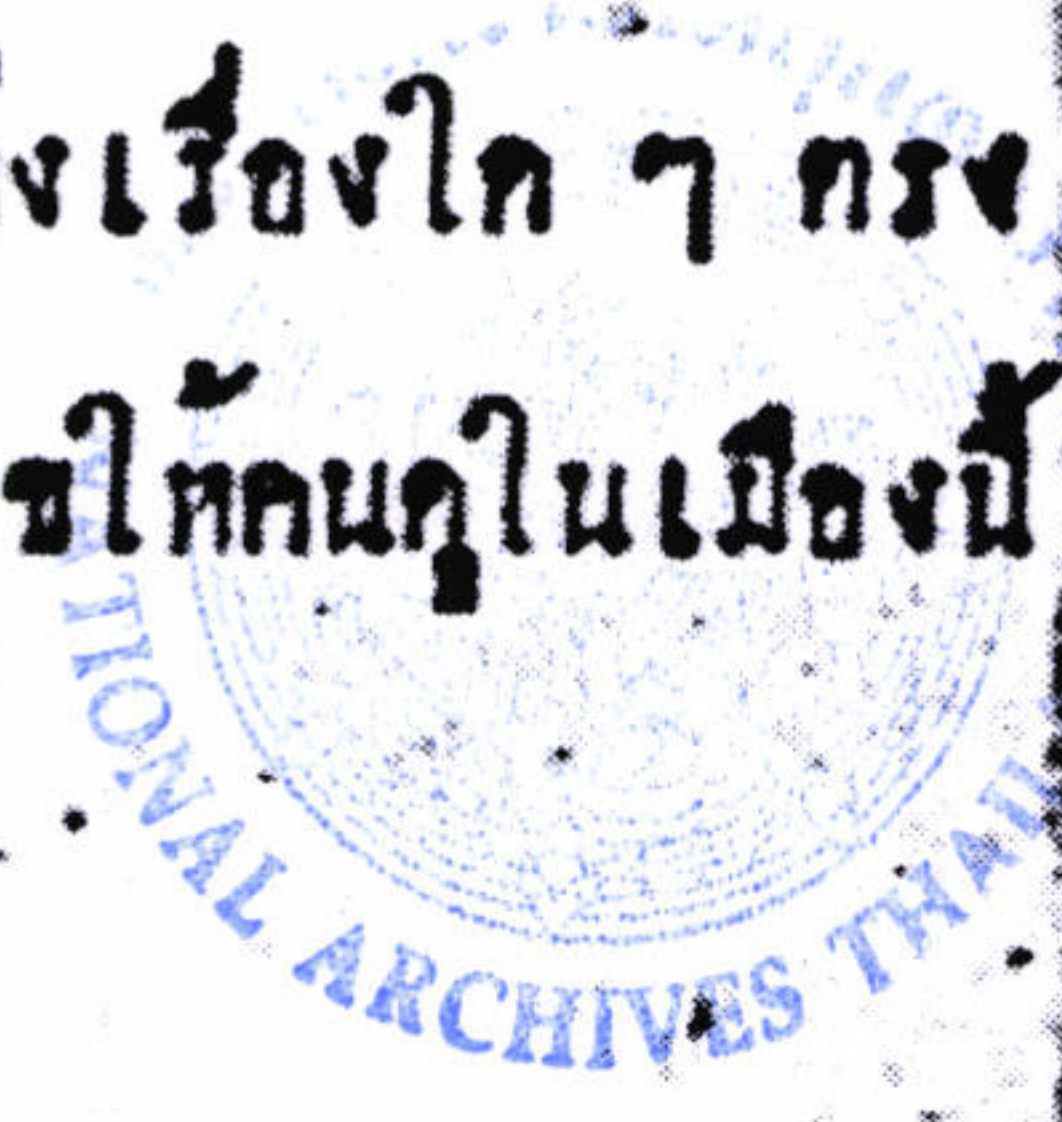

ข้าพระพุทธเจ้าได้มีหมายเรียกกรมหมื่นนราธิป

ประจักษ์ทรงษ์ ให้มาแก้คดี แลให้นำบรรดาหนังสือปักษ์ปกรณ์เรื่องที่เกิดคดีอันนี้ ที่กรมหมื่นนราธิปประจักษ์ทรงษ์มีอยู่มาส่งฉะที่ว่าการกระทรวงวัง ๒ มิถุนายน

ครั้นเมื่อวันที่ ๒ มิถุนายนเวลาบ่าย ๔ โมง ข้าพระพุทธเจ้าได้ประชุมพร้อมกันฉะที่ว่าการกระทรวงวังที่พระราชมังคลาภิเษก กรมหมื่นนราธิปประจักษ์ทรงษ์ ได้นำต้นร่างบทละครเรื่องปักษ์ปกรณ์ ๒ ฉบบ กับสมุดกิตติมภ์บทละครเรื่องนี้ ๔๔๔ ฉบบมาส่ง ว่าได้สัญญาแก่ข้าวงิตติมภ์ให้กิตติมภ์ ๕๐๐ ฉบบ ๆ หนึ่งได้ทูลเกล้าฯ ถวายเมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม เหลืออยู่ ๔๔๔ ฉบบ ไม่ได้สำทูลเกล้าฯ ถวายได้ จึงนำมาส่งตามหมายจนถึงฉะ ถ้าแลผู้ใดจะมีหนังสืออยู่ ก็คงจะได้ไปจากผู้กิตติมภ์โดยกรมหมื่นนราธิปประจักษ์ทรงษ์ไม่ได้ทราบแลมิได้อนุญาต

เมื่อข้าพระพุทธเจ้าได้ถามกรมหมื่นนราธิปประจักษ์ทรงษ์ถึงเรื่องหนังสือปักษ์ปกรณ์นี้ กรมหมื่นนราธิปประจักษ์ทรงษ์ รับว่าได้แก้เองจริง ได้ดูตามเค้าเรื่องละครฝรั่งเสศเรื่องหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า "ของศิแคะ" ซึ่งได้อ่านเนื้อเรื่องหนังสือกิตติมภ์ซึ่งกฤษณะเรียกว่า ชิดฉัตร เกรตกรอนคอนนิวส์ แต่เรื่องปักษ์ปกรณ์ที่กรมหมื่นนราธิปประจักษ์ทรงษ์แต่งนี้ เขาแก้เค้าเรื่องละครของฝรั่งเสศ ไม่ได้แต่งตรงตามเรื่องละครของฝรั่งเสศ กรมหมื่นนราธิปประจักษ์ทรงษ์ ได้เคยเอาเรื่องละครฝรั่งมาแต่งแปลงเป็นเรื่องละครไทยหลายเรื่อง ไม่ได้แต่งเรื่องใด ๆ ตรงตามเรื่องฝรั่งที่เดียว เพราะเห็นว่าละครจะต้องแก้ไขให้คนดูในเมืองนี้

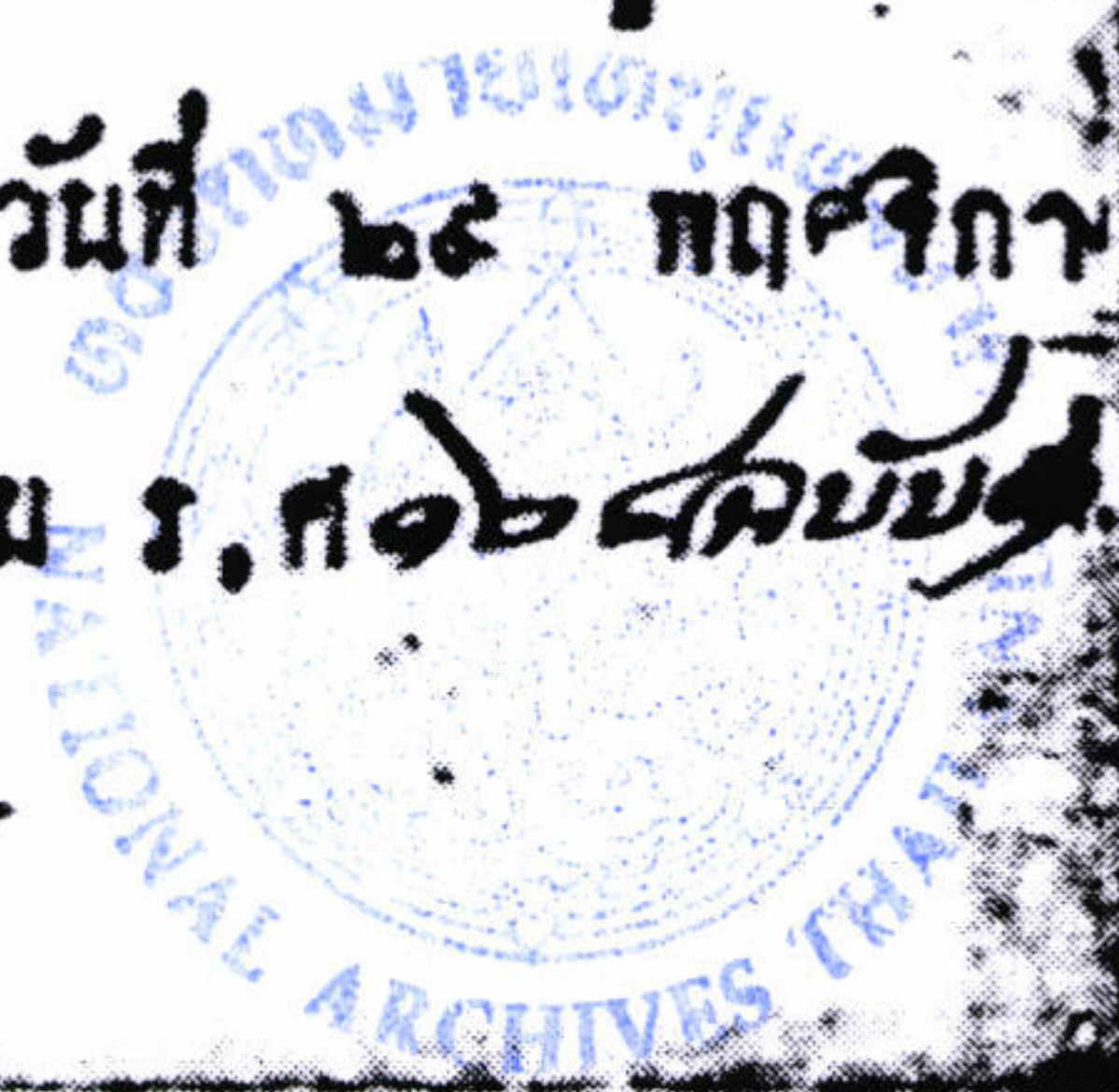
เป็นที่ชอบใจเป็นสำคัญของการเล่นละคร แต่เรื่องปักษีปกรณัมที่แต่งนี้
กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์จะได้ทูลทูลพระไทยเอาเรื่องภักตร์หม่อมมดกร
ที่หลบหนีมาเป็นที่องเรื่อง กังที่กรมหมื่นนราธิปปริศนาเรกฤทธิหาว่า เป็น
การหมิ่นพระมหากษัตริย์

เมื่อได้ความปฏิเสธของกรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์
ครั้งนี้ ข้าพระพุทธเจ้าเห็นก็ขอเถลไถลว่า ทราบกันว่า คดีเรื่องนี้ไม่จำ
ต้องเรียกบุคคลผู้ใดมาเป็นพยาน เพราะหนังสือที่เกี่ยวข้องกับคดีเรื่องนี้
มีอยู่ทุกอย่าง อันเป็นพยานก็ว่าพยานบุคคล จึงพร้อมได้พร้อมกัน
ทรวรหนังสืออันเกี่ยวข้องเป็นหลักฐานควรพิจารณาในคดีเรื่องนี้ ได้
ความคงจะกราบบังคมทูลต่อไปนี้ คือ

• ในหนังสือพิมพ์อิทธิพลเดลินิวส์ ออกเมื่อ
วันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๖๔ ส่งเข้ามาถึงกรุงเทพฯ ประมาณว่า
ราววันที่ ๑๖ มีนาคม ร.ศ. ๑๖๔ มีข้อความบอกเนื้อเรื่องละครของกิน
โดยย่ออยู่ในหน้า ๒๓๕ ว่า ละครเรื่องนี้ตามบทของฝรั่งเสศแบ่งเป็น
๔ ตอน ๆ ที่ • กล่าวไว้ว่า ได้ผู้ทูลหนึ่งชื่อของกินแกลเป็นใหญ่อยู่ในฝูงไก่
แกลส์ที่เลี้ยงที่สวนโรงนาแห่งหนึ่ง ของกินแกลเชื่อว่าตัวมีฤทธิ์แฉเกิดมา
สำหรับขึ้นเรียกให้พระอาทิตย์ขึ้น อยู่มาวันหนึ่งของกินแกลกำลังอยู่ในฝูง
บิวาร์ของตน มีนางไก่ตัวหนึ่ง—ถูกสุนัขไล่ หนีเข้ามาหาใครบ
ในฝูงบิวาร์ของของกินแกล ๆ มีใจรักใคร่ประสิทธิ์ท่อนางไก่ตัวนั้น
ตอนที่ ๒ เล่นเป็นเวลาดกลางคืน มีพวกสัตว์ซึ่งหากินในเวลาดกลางคืน
คือนกเค้าแมวเป็นต้นประชุมกัน สัตว์พวกนี้เชื่อว่าของกินแกลเป็นผู้ทำให้

เกิดแสงสว่างเป็นกลางวัน อันเลียบประโยชน์การหาเลี้ยงชีพของคน
 จึงคบคิดกันระฆ่าของกิเลส โดยคิดอ่านให้ไก่ชนตัวหนึ่งไปตีของกิเลส
 เสียให้ตาย ในขณะที่ประชุมกันอยู่นั้น พอได้ยินเสียงของกิเลสอัน
 แสงอรุณแสงดวงพระอาทิตย์ก็ขึ้นมา ทวกลั้วกลางคืนค้างก็ต้องแยกไป
 แลของกิเลสกับนางไก่ฟ้าก็ออกมา ตอนที่ ๓ ไก่ที่ออกตัวหนึ่งมีการประ
 ชุมแอกโฮมในสวนโรงนา ในเวลาประชุมนั้น ของกิเลสกับไก่ชนเกิด
 ตัดกันขึ้น ของกิเลสเกือบจะตาย แต่บังเอิญลงปลายขณะไก่ชน ในขณะ
 นั้นมีเงาเหยี่ยวบินร่อนมา ทวไก่ทั้งหลายพากันกลัวเหยี่ยววิ่งเข้าอา
 ไศรขอยู่ในร่มปีกของกิเลส ๆ ชันทำเหยี่ยวตกกลัวไม่ ถึงตอนที่ ๔
 เป็นโวดากลางคืน ของกิเลสพานางไก่ฟ้าออกไปเที่ยวขอยู่ในป่า นก
 ไก่ฟ้ามีความอุษษวิศยาว่าของกิเลสไปหลงในปุระที่ระเรียกแสงสว่าง
 จึงทำกตอุบายให้ของกิเลสหลงนอนหลับอยู่จนพระอาทิตย์ขึ้น แล้วจึง
 บอกของกิเลสให้เห็นว่า ไปหลงเชื่อว่าตัวมีฤทธิ์เรียกพระอาทิตย์ได้
 นั้นเปล่า ๆ ของกิเลสโกรธจึงทิ้งนางไก่ฟ้าเสีย กลับไปขอยู่ที่สวนโรง
 นาทามเดิม ส่วนนางไก่ฟ้าถูกทิ้งไม่ซำก็ตึกแร้วของทราน ถูกจับไป
 ปล่อยไว้ในโรงนา จึงละทศยอมอยู่ในความปกครองของของกิเลส
 ต่อไป เนื้อเรื่องลครของกิเลสที่ปรากฏในหนังสืออิลลัสเทรเทคดอน
 นิวัส เป็นดังนี้

เรื่องภักทรม่อมลครของกรมหมื่นนราธิปประพันธ์เทศ
 ที่หนีไปนั้น ได้ความความหนังสือกระทรวงนครบาลกราบบังคมทูล เมื่อ
 วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ร.ศ ๑๐๔ ฉบับหนึ่ง เมื่อวันที่ ๒๕ พฤษภ
 ภาชน ร.ศ ๑๐๔ ฉบับหนึ่ง เมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม ร.ศ ๑๐๕ ฉบับหนึ่ง
~~มีการนำ~~ ลครโดยอยู่ที่วังกรมหมื่นนราธิป

มีใจความว่า ภัทกรไค้อยู่ที่วังกรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์มาแต่
 อายุ ๑๓ ปี ได้ฝึกหัดเขียนอักษร โทขึ้นไค้เป็นหม่อมกรมหมื่นนราธิป
 ประพันธ์พงษ์แล้วไค้เล่นดนตรีมโหรี อยู่มาจนเดือนพฤศจิกายน ร.ศ
 ๑๖๔ มีเหตุเกิดขึ้นเหตุเกิดขึ้นด้วยเรื่องว่า กรมหมื่นนราธิปประพันธ์
 พงษ์ขบถ ภัทกรมีความโกรธ จึงหนีจากวังกรมหมื่นนราธิปประพันธ์
 พงษ์ เมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ร.ศ ๑๖๔ กรมหมื่นนราธิปประ
 พันธ์พงษ์ให้บริวารติดตามภัทกร จนมีพวกเจ้าของบ้าน ๑๔ รายมีอำนาจ
 พுகมารดาของภัทกรเป็นกั้นไป—ร้องต่อกระทรวงนครบาลว่า กรม
 หมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์คุมข้าไทยเที่ยวค้นบ้านเรือนของคนเหล่านั้น
 ไค้ความเดือดร้อน กระทรวงนครบาลไค้บอกคนที่มาร้องทุกข์ให้ไป
 ฟ้องร้องว่ากล่าวยังโรงศาลตามกระบิลเมือง ต่อมาปรากฏว่าภัทกร
 ไค้หาไซร้ขอยู่ฝากข้างโน้น มีผู้บรรดาศักดิ์ไค้รับอุปถัมภ์ภัทกร
 คือ เจ้าพระยาภาสกรวงษ์แล้วท่านผู้หญิงเปลี่ยนเป็นต้น ครั้นถึงวันที่
 ๒๕ พฤศจิกายน ร.ศ ๑๖๔ เวลาบ่าย อำแดงพุกพาภัทกรไปที่โ
 สักพลตระเวนวัดบุษยาราม ร้องขออารักขาเสียป้องกันอย่าไค้กรม
 หมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์จับกุมไปไค้ ภัทกรจะขอยู่ที่โรงสักพลตระ
 เวนกว่าจะฟ้องร้องเสร็จก็คลัดกับกรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์ที่โรงศ
 ลางตระเวนจึงมาแจ้งความต่อเจ้าพระยาบรมราช ๗ ไค้สั่งให้กองท
 เวนไค้ความอารักขาแก่ภัทกรจนกว่าจะไค้รับคำสั่งทไปประการใด
 ครั้นเมื่อวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ร.ศ ๑๖๔ กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์
 เสด็จไปหาเจ้าพระยาบรมราชที่กระทรวงนครบาล ขออนุญาตที่จะ
 ไปพบกับภัทกรที่โรงสักพลตระเวน เจ้าพระยาบรมราชไค้ทูลว่า

ภักตฺรมาตุคค่อหน้ามารดาแลป้าของภักตฺร แนะนำให้กอดับไปอยู่คืนที่
 ภัตตกรรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์ โทษทัณฑ์ประการใด เจ้าพระยา
 ยมราชรับจะทูลขอมิให้กรรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์ทำโทษ ภักตฺรไม่
 ขอมไปจะขอฟ้องร้องว่ากล่าวให้เค็ชชคค เจ้าพระยา^ยราชจึงว่าที่
 ภักตฺรจะอยู่โรงพักพลตระเวน จะอยู่ได้ก็เพียง ๓ วัน ๑๕ วันเป็น
 อย่างมาก จะรับเอาไว้นานกว่านั้นไม่ได้ ถ้าภักตฺรไม่กอดับไปอยู่กับ
 กรรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์ เจ้าพระยายมราชแนะนำให้เลือกไปอยู่
 อาศัยอยู่ในที่สองแห่ง คือ บ้านข้าพระพุทธเจ้ากรมหลวงดำรงราชา
 นุภาพแห่งหนึ่ง หรือวังกรรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์แห่งหนึ่ง ข้างภักตฺร
 แลมารดาสมัครไปอยู่วังกรรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เจ้าพระยายมราช
 จึงพาตัวไปฝากไว้ที่วังกรรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์

ตอนนี้มาไม่ปรากฏว่า กรรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์
 ได้ติดตามว่ากล่าวประการใด พักอยู่ที่วังกรรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์
 จนราวเดือนมิถุนายน ร.ศ ๑๒๔ แล้วก็ลาไป จะไปอยู่ที่ใดก็ไปหา
 ปรากฏไม่ ความปรากฏในเรื่องของภักตฺรดังนี้

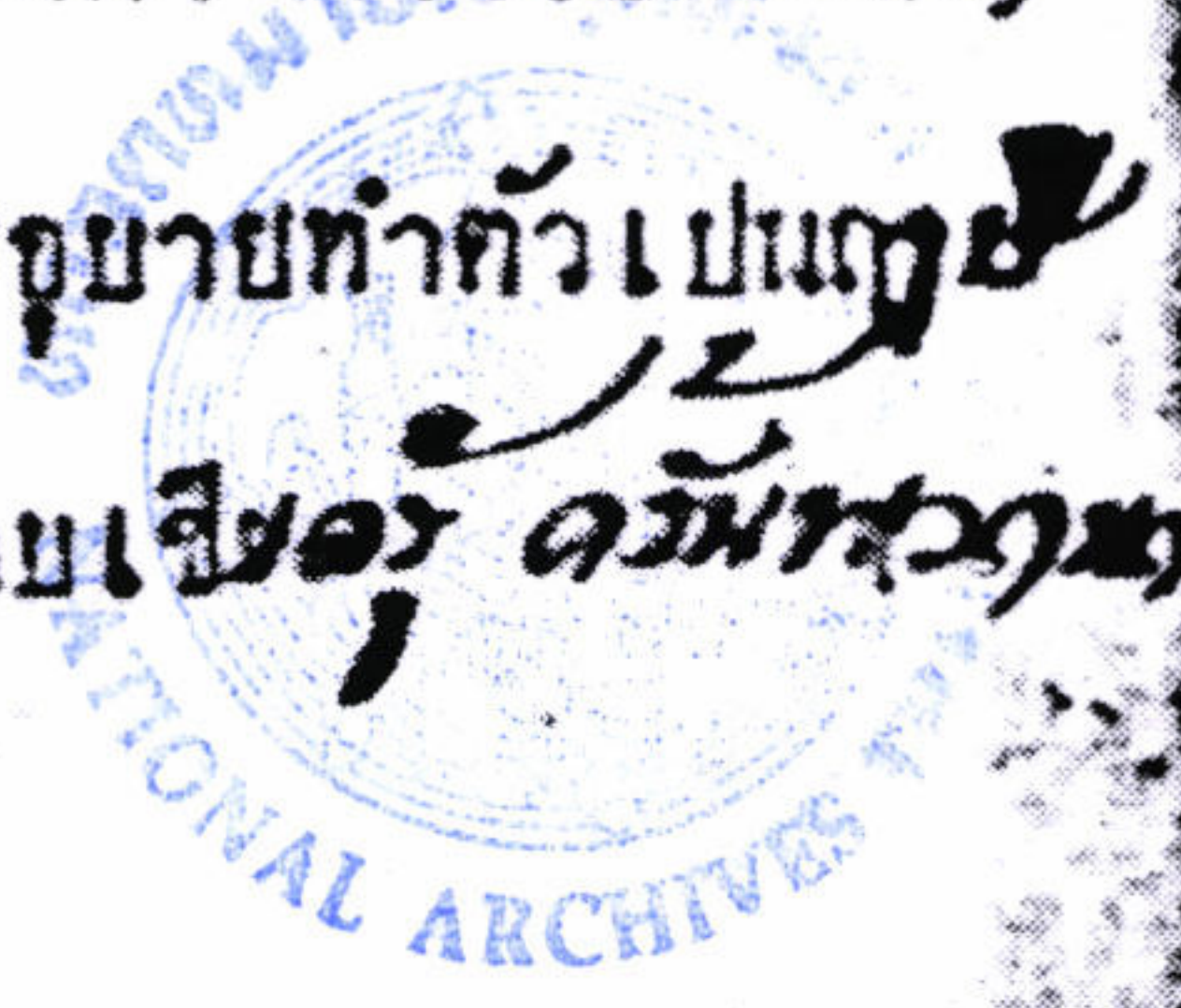
บทละครเรื่องปักษีปกครองหมื่นนราธิปประพันธ์
 พงษ์แห่ง ดงสิมที่โรงพิมพ์สุภาพการจำรูญในศก ๑๒๕ แต่งเป็น ๔ กอ
 ตอนที่ ๑ เรียกว่า ตอนพิศมามาศุคาม ตอนที่ ๒ เรียกว่า ตอนสง
 กรามนคเค้าแมว ตอนที่ ๓ เรียกว่า ตอนแกฉั่วเกินหน้า ตอนที่ ๔
 เรียกว่า ตอนพิศภาษามสมัค

ตอนพิศมามาศุคามนั้น ใจความว่า มีไก่ใหญ่ตัวหนึ่งชื่อ
 พระษคณาระกา เป็นไก่กดำมีบิวารมากอยู่ในท้อง ^{วัง} ~~วัง~~ ^{วัง} ~~วัง~~

ว่าอาจจะเรียกดวงอาทิตย์ให้ขึ้นมาประสงคได้ พญาระกาสามวิชาว
 ทากินอยู่ในท้องนา นางไก่ญี่ปุ่นซึ่งเป็นภรรยาพญาระกาตัวหนึ่ง ๓๔
 ไม่ได้ความดีใจจากพญาระกา จึงหนีไปเที่ยวหาไก่หนุ่ม ๆ
 ไปพบไก่ชนตัวหนึ่งได้ร่วมสมัคสังวาสกับไก่ชนตัวนั้น มีนกเอี้ยงตัว
 หนึ่งได้แลเห็น จึงไปบอกพญาระกา ๆ ไก่โหดไม่ได้ ไก่ชนนั้น
 นางไก่ญี่ปุ่นจึงหนีไป นางไก่ญี่ปุ่นหนีไปตั้งปิ่นน้ำซึ่งพบนกกระทา
 หนึ่ง ไปอาไศรยอยู่กับนกกระทา ขยายเมียนกกระทาหนึ่ง นกกระทา
 เล่าเรื่องราวให้ฟังแล้วจึงรับเอาไว้ได้ มีห่านตัวหนึ่งได้รู้ว่า
 พญาระกาโกรธเคืองพญาระกาจะมาทำร้ายนกกระทา จึงไปบอกนกกระทา
 นกกระทาจึงพานางไก่ญี่ปุ่นไปฝากไว้ยังรังของพวกเหยี่ยว พญาเหยี่ยว
 รับป้องกันสรรพโดยให้พญาระกา ~~หนีไป~~ หนีไปรักษาสุจริตกรรมแก่กล้า
 ตานางไก่ญี่ปุ่นไปฝากพญานกเค้าแมว ๆ มีความรักใคร่กระทำชู้แก่
 ไก่ญี่ปุ่น จนภรรยาพญานกเค้าแมวหนึ่ง ฝ่ายพญาระกาได้ทราบเรื่อง
 นางไก่ญี่ปุ่นไปอยู่กับพญานกเค้าแมว ได้แก้แค้นครั้งนั้นจะร้ายน
 กกระทาแลห่าน ก็หวาดเสียวแลละอาย ลงปลายต้องเดินเรื่อง ๆ
 กลับไปรัง

ก่อนเสด็จกรมนกเค้าแมว กล่าวถึงไก่ชนเมื่อ
 พ้นพญาระกา จึงคิดจะยุบงให้มันพวกหาภินกกลางคืนกับพวกนกเขี่ย
 เข้านั้นไปรบพญาระกา จึงไปยุบงนกเค้าแมว ทกลงให้เกลียด
 กล่อมพวกค้างคาวเข้าด้วยอีกพวกหนึ่ง เอาพวกค้างคาวเป็นทัก
 พวกเขี่ยเป็นทักเรือ ก่อนนี้กล่าวถึงนกยางซึ่งอุบายทำตัวเป็น
 รักษาถือ ลอบกินนกเขี่ยที่เลือยดำ จนพวกนกเขี่ย ~~กลัว~~ หนี
~~ไป~~

เค้ามัว พวกร่างกาย พวกรบเขียนพร้อมกันแล้ว จึงให้โกชน
 ฆ่าทางยกไป เพื่อระบมตญาระกา พวกรบรู้ว่ารีบไปบอกตญาระกา
 ให้รู้ว่าเขายกมารบ ตญาระกาจึงเรียกนกกยาง พวกรบ พวกรบ
 พร้อมกันมารบพวกรบเค้ามัว ตญาระกาชั้นเรียกพระอาทิตย์แสง
 อรุณขึ้น พวกรบเค้ามัวก็พากันตามีกหลบหนีไป พวกรบยกยกไปโกกา
 มแมวกก็ได้ทำอันตรายแก่พวกรบเค้ามัวล้มตายแตกสลายไป

ตอนแล้วเกิดหน้า ไปความว่า มีนางเป็กตัว
 หนึ่งรักตญาระกา ไปต่อตญาระกาตญาระกา พวกรบนางโกตากันสิ่งเกิด
 วิวาทขึ้นกับนางเป็ก ขณะนั้นยังมีสุนัขชื่อตญาระกาเข้ามาไล่กัดฝูงโกศ
 ทายหลายตัว ตญาระกาเสียใจ นางเป็กเลยบงส่งหมาทั้งนั้นทั้งนี้
 เพราะพวกรบนางโกมาก่อการวิวาทขึ้น ตญาระกาเชื่อนางเป็กจึงก็ได้
 พวกรบหนีไป นางเป็กปลอบตญาระกาว่าอย่าเสียใจ ระเบียบแม่สื่อไป
 ไปชักนำโกฟ้ามาให้ ครั้นไปพบนางโกฟ้าเวลาทางคืน ก็ชวทอา
 นางโกฟ้าก็รัก นางโกฟ้าว่าตญาระกาอภิศานางโกฟ้าได้บอกไว้ว่า ตญา
 ระกามีฤทธิชั้นเรียกพระอาทิตย์ให้ขึ้นได้ ขอเห็นฤทธิก่อน ตญาระกา
 ก็อัญเชิญชั้นเรียกพระอาทิตย์ขึ้นเหนือ ขพระอาทิตย์ขึ้น นางโก
 ฟ้าเห็นไม่จริงศึหนี ไปโค่นกบุงเปนสามี ตญาระกาไปเห็นนางโก
 ฟ้าโค่นกบุงเปนสามีก็เสียใจ นางเป็กรับอาสาจะทำให้ใหม่ ไปหา
 นางโก่งวง นางโก่งวง มาให้ก็ไม่ชอบใจ จึงถ่มมายังฝูงโก
 อย่างเดิม มาเห็นโกชนเปนเจ้าของฝูง แดโกชนได้มอคนางโกโต
 แกโกหนุ่ม ๆ ฝูงโกเหล่านั้นไม่ยอมให้ตญาระกาเปนใหญ่ต่อไป ตญา
 ระกาเสียใจจึงไปหาตญาแรง ก็ยเห็นว่ตญาแรงสั่งเสียทรงคือ
 ธรรมไมตรี

กรรมไม่กินสัตว์เป็น

ทอนนิตินาถาตมตมคักว่า พญาระกาไปเล้าความทุกข์
 ร้อนทั้งปวงถวายพญาแร้ง ๆ จึงให้กากับนกไปเฝ้าอยู่ใกล้กับคางคก
 นกเค้าแมวหนูกมายาประชุม พญาแร้งล่าแคงกรรมนิตินาถาตม
 ทามสัคย์สุจริตไม่ล่าเชิบง โจทย์จำเลยทุกฝ่ายต่างยินยอมตามคำพญาแร้ง
 วยความเรื่องปักษีปกรณม์เท่านี้

ข้อวินิจฉัยข้อกันว่า กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์แห่ง
 เรื่องปักษีปกรณม์ทอนนิตินาถาตมคักนั้น ได้ที่ซึ่งระไทยเอาเรื่องภักทร
 หม่อมลครมาแ่งเป็นโคลงความหรือไม่ ข้อนี้เจ้าพระสุทนต์เจ้าเห็นค้อย
 เกอ้า ๆ พร้อมกันว่า กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์ได้ที่ซึ่งระไทยเอา
 เรื่องภักทรหม่อมลครมาแ่งเป็นโคลงความทอนนิตินาถาตมคักนี้ โดยเหตุลครตาย
 อย่าง คือ

ข้อค • เรื่องของคิแคงนี้ มีขึ้นที่หลังเหตุเรื่องภักทร
 หลอยหนี เพราะณนั้นเรื่องปักษีปกรณม์กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์แ่ง
 ท้องแ่งที่หลังเมื่อเกิดเหตุเรื่องภักทรหนีแล้ว จะเป็นเรื่องแ่งที่แ่งไว้แต่
 เคิม แ่งยังเชิดความไปท้องกันเข้ากับเรื่องภักทรหนีนั้นไม่ได้

ข้อ ๒ แม้กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์ว่า เอาเรื่อง
 ของคิแคงเป็นแบบแ่งเรื่องปักษีปกรณม์นี้ เนื้อเรื่องของคิแคงกับเรื่อง
 ปักษีปกรณม์เหมือนกันแต่เพียงท้อดครแ่งเป็นสัตว์เคิบรณาน กับมีสัตว์
 เคิบรณานอย่างเคิบวกันทั้ง ๒ เรื่องอย้อย่าง นอกจากเรื่องความ ๒
 เรื่องคิแคงนมาก กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์ก็ได้รับเองว่าได้แ่งใจ
 ไม่ได้เอาเรื่องของคิแคงแ่ง

ข้อ ๓ เมื่อเอาโคลงความเรื่องภักทรหม่อมมดกรกับเรื่องปักขิปกรณัม
 ถอนลิตมาดูความเทียบกัน เห็นได้ชัดว่าโคลงความทรงกันทั้ง ๒ เรื่อง
 ข้อนี้กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์ได้ชี้แจงว่า การที่แต่งบทละครหรือหนังสือ
 เรื่องใด ๆ ขากที่จะป้องกันความเข้าใจผิดถือใจของบุคคลใดทั่วไป ไม่ว่า
 เรื่องที่แต่งมาแต่โบราณหรือเรื่องแต่งใหม่ อาจจะมีผู้เห็นว่าใส่ร้ายคนใด
 ความความเข้าใจของตนนั้น ๆ แลเรื่องปักขิปกรณัมที่กรมหมื่นนราธิปประพันธ์
 พงษ์นี้แต่งนี้ ก็มีข้อเขียน อันอาจจะแลเห็นได้ว่าไม่ทรงกับเรื่องภักทร
 หม่อมมดกรหลายแห่ง ยกตัวอย่างก็ว่าภักทรหม่อมมดกร มีนางฉกรระบำ
 ในตอนสงครามนกกะแมวนั้น กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์ก็ไม่มีละเมียดคร
 แลนางระบำอะไร แลไม่ได้ประชุมกับผู้ใด ซึ่งจะทรงกับทวดกบเจียก
 ก้างคะมดาว จะว่าแต่งเรื่องนี้เปรียบเทียบกับกรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์
 ไร การที่กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์คัดค้านครั้งนี้ ก็เพื่อประโยชน์ในการ
 แก่คดีของกรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์ แต่ความจริงข้อที่จะเป็นว่าผู้ใดหรือ
 ไม่นั้นอยู่ในหน้าที่ของตุลาการที่จะพิจารณาระเบียบที่จะตั้งเนื้อเป็นต่างหาก
 ผู้ที่รู้จักว่าถูกหมิ่นประมาท หากได้มีอำนาจที่จะชี้ขาดโดยฉันทันที อีก
 ประการหนึ่งที่จะแก้ว่าในหนังสือเรื่องเดียวกัน ถ้าในตอนหนึ่งเรื่องไม่ได้
 เทียบด้วยเรื่องภักทรหม่อมมดกรแล้ว ตอนอื่นก็ไม่ได้เทียบด้วยนี้ ไม่เป็นข้อครหา
 ที่ควรจะต้องได้ แม้จริงในเรื่องที่ภักทรหม่อมมดกรหมิ่นนั้น ความเคืองแค้น
 ของกรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์ที่ไม่สามารถจะเอาตัวภักทรหม่อมมดกรคืนมาได้
 ในอำนาจได้ตั้งพยายาม ก็อาจจะแลเห็นกรณีเหตุแฉะจนในการที่แต่งม
 ดกรตอนลิตมาดูความอยู่ชั้นหนึ่ง แลความในบทละครตอนลิตมาดูความนั้น

แม้ผู้ใดอ่าน ถ้าเป็นผู้ที่รู้เรื่องภักตพณี โดยเฉพาะผู้ที่เข้าใจศัพท์ซึ่งใช้
 และซึ่งเข้าใจกันอยู่ในมณฑลที่สูงแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าเชื่อว่าเจ้าใจ
 ไปอย่างอื่นนอกจากเข้าใจว่าเขาเรื่องภักตพณีมาเป็นโคลงไม่ได้เลย
 ที่เกี่ยวข้อง

ข้อวินิจฉัยข้อ ๒ ว่า หนังสือเรื่องปักษีปกรณัมซึ่งกรมหมื่น
 นราธิปประพันธ์พงษ์แต่งนี้ ซึ่งมีแต่ชื่อสัตว์เคี้ยวรณาน ไม่มีชื่อบุคคลจะเป
 หมิ่นประมาณบุคคลผู้หนึ่งผู้ใดได้หรือไม่ ข้อนี้ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วย
 เกดว่า ๗ หรือมากกว่า การที่ระลอกชื่อผู้ใดหรือไม่ออกชื่อผู้ใดนั้น ไม่
 สำคัญในข้อความเสียหาย ข้อสำคัญอยู่ในว่า ถ้าความที่กล่าวนั้นเป็นชว
 หมิ่นประมาณ แต่ผู้ที่ทราบความนั้น ทราบใช้ว่าหมิ่นประมาณผู้หนึ่ง ๆ
 ก็เป็นการหมิ่นประมาณเหมือนกันออกชื่อเหมือนกัน

ข้อวินิจฉัยข้อ ๓ ว่า ที่กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์
 เอาเรื่องภักตพณีมาแต่งเป็นเรื่องฉกรรจ์ตามความหมายอย่างนี้เป็นการ
 หมิ่นประมาณกรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์หรือไม่

ลักษณะหมิ่นประมาณตามความในประมวลกฎหมายอาญา
 ส่วนที่ ๔ หมวดที่ ๓ มาตรา ๒๕๖ ว่า ผู้ใดใส่ความผู้อื่นซึ่งอาจจะ
 ให้เขาเสียชื่อเสียง หรืออาจจะให้คนทั้งหลายดูหมิ่นหรือเกลียดชังเขา
 ถ้ามีนัยกล่าวต่อหน้าบุคคลแก่ ๒ คนขึ้นไปก็ดี หรือกล่าวแก่บุคคลนับแต่ ๒
 คนขึ้นไปก็ดี ท่านว่ามีความผิดตามหมิ่นประมาณเขา มันต้องระวาง
 โทษานุโทษเป็น ๓ สถาน คือ สถานหนึ่งให้จำคุกไม่เกินหกเดือน หรือ
 สถานหนึ่งให้ปรับไม่เกินพันบาท หรือสถานหนึ่งทั้งปรับทั้งจำด้วยโดย
 กำหนดที่ว่ามาแล้ว

ถ้าแลมันใส่ความเราด้วยมันโฆษณาในสมุด หรือหนังสือที่มีกำหนดคราว
โฆษณา หรือในหนังสือพิมพ์ออกข่าว หรือโฆษณาในแบบอย่าง แลใน
จดหมายอย่างใด ๆ โทษของมันผู้กระทำผิดหนักขึ้นทั้งสามฐาน คือ
ฐานหนึ่งให้จำคุกไม่เกินปีหนึ่ง หรือฐานหนึ่งให้ปรับไม่เกินสองพันบาท
หรือฐานหนึ่งทั้งจำคุกแลปรับด้วย โดยกำหนดที่ว่ามานี้ ดังนี้

เรื่องปกปิดกรรมทอนติศมาตุคาม เป็นความไปเปรียบ
อันเห็น ~~ผู้~~ กุฎุมภคณเอาจตุอันใดซ่อนไว้ในถุงผ้าไปร้อง ^{ขอ} วางนางไก่อ
ยี่ปุ่นนั้นหมายความว่ากักรหม่อมลคร พญาเหยี่ยวหมายความว่าเจ้าพระยามร
ราช แลตฤณนคเค้าแมวนั้นหมายความว่า กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์
ตามเรื่อที่กล่าวไว้ว่า ตฤณนคเค้าแมวรับนางไก่อยี่ปุ่นไว้แล้ว แลกระทำชู้
กับนางไก่อยี่ปุ่นนั้น เป็นการใส่ความซึ่งอาจจะให้เสียชื่อเสียง หรืออาจ
จะให้คนทั้งหลายดูหมิ่นตรงตามกฎหมาย ไซ้แต่เท่านั้น ความที่กล่าว
ถึงพญาเหยี่ยวว่า เป็นเจ้าอุบายมารยาทเป็นการหมิ่นประมาท เจ้าพระ
ยามมราชด้วยอีกคนหนึ่ง แต่เพราะความในประมวลกฎหมายอาญา
มาตรา ๒๔๗ ว่าการฟ้องร้องเอาโทษแก่ผู้กระทำผิดตามหมิ่นประมาทนั้น
ท่านให้ถือว่าคอกผู้ได้รับความเสียหายมาร้องทุกข์ จึงได้เจ้าพนักงาน
เอาคดีนั้นขึ้นว่ากล่าวดังนี้ ตามจดหมายที่เจ้าพระ ~~ยาม~~ ยามมราชทูล
เกล้า ๆ ถวาย เป็นแก่นำความทุกข์ร้อนของกรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์
กราบบังคมทูลหาได้กรายบังคมทูลร้องทุกข์ในส่วนตัวเจ้าพระยามราช
ด้วยไม่ จึงควรตั้งฉนวนแก้ในส่วนที่เป็น ~~หมิ่น~~ ประมาทกรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤ
ทธิพระองค์เทียว

หมื่นประมาทกรม

ตามความในประมวลกฎหมายอาชญามาตรา ๒๘๒ จักชน
 ที่จะเป็นหมิ่นประมาทกล่าวไว้ในกฎหมายว่า ผู้ที่กล่าวต่อหน้าคน
 คนแต่ ๒ คนขึ้นไป หรือกล่าวแก่บุคคลนับแต่ ๒ คนขึ้นไปนั้นนับว่าเป็น
 อย่างโทษเบาประการหนึ่ง ถ้าโฆษณาในสมุดหรือในหนังสือที่มีกำหนด
 คราวโฆษณา หรือโฆษณาในแบบอย่างแลในรทหมายอย่างใด ๆ นับว่า
 เป็นโทษหนักประการหนึ่ง

กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์ชี้แจงว่า เรื่องปักฉิปกรณณ์
 นี้ ไม่ได้บอกแก่ผู้ใด ๒ คนพร้อมกัน หรือได้ส่งหนังสือไปให้แก่ผู้ใด
 หิมทั้งสองคนพร้อมกัน แลหิมต์แล้วก็ได้จำหน่ายจ่ายไว้ในประมวล
 อาชญาบรรณคดีนี้ หนังสือประมวลอาชญาบรรณคดีเป็นหนังสือแต่งขึ้นโดย
 ความเห็นเฉพาะพระองค์กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์ ไม่ใช่ด้วยทกกฎหมาย
 แม้จะว่าประการใด พระราชทรัพย์ที่เจ้าหาได้เอามาเป็นหลักในทาง
 วินิจฉัยในคดีเรื่องนี้ไม่ เพราะด้วยทกกฎหมายมาตรา ๒๘๒ มีอยู่ซึ่งว่า
 ถ้ากล่าวต่อหน้าคนแต่สองคนขึ้นไปก็ดี หรือกล่าวแก่บุคคลนับแต่สองคน
 ขึ้นไปก็ดี กฎหมายถือว่าเป็นถาหมิ่นประมาท ความที่กล่าวแก่บุคคลนับแต่
 สองคนขึ้นไปนี้ หมายความว่า แม้จะกล่าวแก่คนเดียวก็ตาม ถ้าจำหน่าย
 แลผู้ที่ได้ส่งแก่สองคนขึ้นไป เป็นถาหมิ่นประมาท ในส่วนโฆษณานั้น
 คำว่า โฆษณาในที่นี้มักเข้าใจว่าต่อประกาศแต่เพียง ครั้งพิมพ์หนังสือขาย
 หรือเขียนประกาศให้ใคร ๆ ผู้ใดทั่วไปจึงจะเป็นโฆษณา แต่คำว่า
 โฆษณาในกฎหมายมาตรานี้ ไม่ได้หมายความว่าเช่นนั้น แลไม่ได้หมายความว่า
 เฉพาะ แต่ว่าต้องพิมพ์ เพราะกฎหมายในมาตรานี้ได้กล่าวความจำ
 แนกไว้ซึ่งว่า โฆษณาในหนังสือพิมพ์อย่างนั้น ๆ ก็ดี ในแบบอย่างก็ดี

ในกฎหมายอย่างใด ๆ ก็คือ เพราะฉะนั้นแม้แต่เขียนกฎหมาย อันเป็น
 ความหมิ่นประมาทด้วยลายมือ ส่งไปให้ผู้อื่นได้อ่านรู้ความ—กฎหมาย
 นั้นแก่สองคนขึ้นไป ต้องเป็นโฆษณาความในกฎหมายมาตรานี้
 ไม่จำเป็นจะต้องรอไว้จนถึงหนังสือออกจำหน่าย จึงจะเป็นโฆษณา
 การที่กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์ได้ส่งหนังสือเรื่องปกิณกรรมไปให้
 โรงพิมพ์ศิริพิมพ์นั้น พออยู่ได้แล้วที่จะถือว่าเป็นโฆษณาความในประมวล
 กฎหมายอาญา เพราะได้เขียนลงเป็นกฎหมาย แต่ในการพิมพ์ต้องมี
 ผู้ใดรู้เห็นอ่านกว่าสองคนขึ้นไป ใช่แต่เท่านั้นยังมีความปรากฏว่าหนังสือ
 เรื่องนี้ได้มีผู้อื่นได้ไปอ่านอีก ถึงกรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์เห็นว่า
 เพราะเจ้าของโรงพิมพ์หากได้ไปโดยกรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์ไม่ได้
 อนุญาต เหมือนอย่างผู้ร้ายอีกไป ถ้าจะยอมข้อความอย่างที่กรมหมื่น
 นราธิปประพันธ์พงษ์เห็นเป็นข้อแก้ตัวก็จะต้องยอมถึงหากว่าผู้ใด ๆ
 เขียนข้อความอันเป็นข้อหมิ่นประมาทแล้วเที่ยวจงใจหรือละเลยวางทิ้ง
 ไว้ มีผู้อื่นไปพบเห็นรู้ความโดยผู้เขียนไม่ได้อนุญาต จะไม่เป็นหมิ่น
 ประมาทได้ด้วย ความผิดที่สำคัญอยู่ในชั้นที่กล่าวหรือเขียนคำอันหมิ่นประ
 มาทผู้อื่น ถ้าผู้ที่ไม่อยากปิดแล้ว ก็ไม่ควรจะกล่าว หรือไม่ควรรจะเขียน
 ที่เกี่ยวข้อง ถ้าได้กล่าวหรือได้เขียนไปแล้วความผิด ๆ นั้นแก่เสียงมากและ
 น้อย หากเป็นเหตุที่จะลงล้างเพราะผู้อื่นผู้ใดได้รับอนุญาตหรือไม่ได้รับ
 อนุญาตไม่ ข้าพระพุทธเจ้าเห็นด้วยเกล้า ๆ สรรวมกันว่า กรมหมื่นนรา
 ธิปประพันธ์พงษ์มีความผิดตามหมิ่นประมาทด้วยโฆษณาด้วยกฎหมาย

ในกฎหมายอาญามาตรา ๒๔๓ หน้ในหมวด ๓ มีข้อยก
 เว้นไม่เอาโทษแก่ผู้แสดงความคิดเห็นของชน ซึ่งคิดเห็นโดยสุจริต

ในลักษณะต่าง ๆ ๔ ประการ คือ

๑. ในการที่จะแสดงความชอบธรรมของคน หรือในการที่จะต่อสู้ป้องกันคน หรือในการป้องกันประโยชน์ อันชอบด้วยกฎหมายประการหนึ่ง

๒. เจ้าพนักงานกล่าวความในรายงานตามตำแหน่งหน้าที่ของคนประการ ๑

๓. การที่กล่าวสรรเสริญแลติเตียนบุคคลหรือสิ่งใด ๆ โดยสุภาพ อันเป็นวิสัยธรรมดาสาธารณชนย่อมกล่าวกันประการหนึ่ง

๔. การที่โฆษณาหรือกล่าวถึงการทำเนิมนอยู่ในโรงศาลใด ๆ หรือในที่ประชุมชนใด ๆ แลกล่าวแต่โดยสุภาพประการ ๑

ลักษณะที่แสดงความคิดเห็น ๔ ประการนี้ กฎหมายว่าไม่มีโทษฐานหมิ่นประมาท

กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์ได้แก้คดีเรื่องนี้ว่า ไม่ได้ทั้งพระไทยที่จะเอาเรื่องภักทหรือหมิ่นมาแต่งเป็นโคลงบทละครเรื่องบัลลังก์กรรม เป็นการปฏิเสธข้อหาทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นในข้อยกเว้นประการใดในกฎหมายมาตรานี้

ฐานโทษการหมิ่นประมาทด้วยเขียนจดหมาย ตามความในประมวลกฎหมายอาญามาตรา ๒๘๓ มีโทษสามฐาน คือ ฐานหนึ่งให้จำคุกไม่เกินปีหนึ่ง หรือฐานหนึ่งให้ปรับไม่เกินหนึ่งพันบาท หรือฐานหนึ่งให้จำคุกแลปรับด้วยโดยกำหนดที่ว่ามาทั้งสองฐาน กฎหมายว่าไว้ดังนี้ ทางพิจารณาคดีเรื่องนี้ได้ความว่า

เป็นผู้ร้องให้กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ช่วยรับภักตร์ไว้ กรมหมื่น
 ราชบุรีดิเรกฤทธิ์ได้ให้อารักขาแก่ภักตร์โดยถือว่า/ปนตำแหน่งหน้าที่
 ราชการ เพื่อระบอบกันความเสียหาย อันอาจจะเกิดขึ้นแก่กรม
 หมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์เอง กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์กลับหมิ่น
 ประมาทกรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ด้วยแกธงดั่งดั่งบทละครใส่ความให้
 เสียพระนามแต่เกียรติยศดังนี้ เป็นความผิดหนักยิ่งหนึ่ง ข้าพระ
 พุทธเจ้าจึงเห็นด้วยเกล้า ๆ พร้อมกันว่า กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์
 ควรรับพระราชอาญาจำขังไว้มีกำหนดปีหนึ่งตามกฎหมาย ส่วนหนึ่งคือ
 บัญชีปกครองที่กรมหมื่นนราธิปประพันธ์พงษ์แต่ง ซึ่งเป็นต้นฉบับก็ดี หรือ
 ที่โรงพิมพ์ก็ดี ควรให้เอาใส่เสียให้สิ้นเชิง ข้าพระพุทธรเจ้าเห็น
 ด้วยเกล้า ๆ พร้อมกันดังนี้

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ

ขอเดชะ

(ลงพระนาม) กรมขุนสรพรพิทธี
 เยาวงษาโรประการ
 คำรงราชานฤบาท

ณวันที่ ๖ มิถุนายน

รัตนโกสินทรศก ๒๓๘๕

(สำเนา)

สวนกุหลาบ

วันที่ รัตนโกสินทรศก

คำพิพากษานี้ ถูกต้องเห็นตามกฎหมายแล้ว ให้ทำการคำ
พิพากษา ให้กรมขุนสรพรพิทธิประสงค์จัดการกักขังตามแบบอย่าง
ที่เคยกักขังเจ้านายมาแต่ก่อน

พระบรมราชโองการ พระราชทานมา

ณวันที่ ๔ มิถุนายน รัตนโกสินทรศก ๒๓๕

(พระนามาภิไธย) สยามินทร์

